

Dominika Boniecka-Hakobyan¹

**SPRAWNOŚĆ POSTĘPOWANIA KARNEGO
A PRZERWA I ODROCZENIE ROZPRAWY
GŁÓWNEJ. ROZWAŻANIA W KONTEKŚCIE OSÓB
DOTKNIĘTYCH CHOROBA PSYCHICZNA LUB
UPOŚLEDZENIEM UMYSŁOWYM**

**EFFICIENCY OF PENAL PROCEEDINGS VS. RECESS
AND ADJOURNMENT OF THE MAIN COURT
SESSION IN THE CONTEXT OF PEOPLE WITH
MENTAL DISORDERS OR MENTAL DISABILITIES**

Otrzymano: 29.02.2020 Zaakceptowano: 14.04.2020 Opublikowano: 26.06.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0014.1392

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Główny cel przedmiotowego artykułu skupiony został wokół próby przedstawienia i przeanalizowania problematyki sprawności postępowania karnego, rozpatrywanej przez pryzmat przerwy i odroczenia rozprawy głównej, w kontekście osób dotkniętych chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym. Trzon poczynionych w artykule rozważań stanowił przegląd wypracowanego dorobku doktryny i judykatury w zakresie sprawności postępowania karnego, z jednoczesnym uwzględnieniem najnowszych nowelizacji karnoprosesowych. Wzbogacony został on eksploracją danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości co do liczby

¹ Mgr Dominika Boniecka-Hakobyan, doktorantka, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Szczeciński w Szczecinie, autor do korespondencji: Dominika Boniecka-Hakobyan, e-mail: dominika.boniecka@interia.pl, ORCID: 0000-0002-1376-788X.

wniesionych skarg na przewlekłość postępowania w sprawach karnych w latach 2012–2016, najczęstszych przyczyn, które legły u ich podstaw oraz obserwacją kształtowania się średniego czasu trwania postępowań karnych na przestrzeni lat 2011–2018. Poczyniona analiza przyczyniła się do sformułowania wniosków o charakterze teoretycznym i praktycznym. Po pierwsze, wskazać należy, iż mimo tego, że od lat czynione są starania w kierunku zwiększania sprawności postępowania karnego, to niekiedy występują takie okoliczności, które wprost wymagają upływu czasu. Zaliczyć do nich należy konieczność sporządzenia opinii przez biegłych, w sytuacji kiedy w stosunku do jednej ze stron postępowania pojawi się chociażby przypuszczenie choroby psychicznej czy upośledzenia umysłowego. Często taka opinia poprzedzona jest obserwacjami i badaniami, co uzasadnia konieczność czasowego przerwania toku procesu. W ostatecznym rozrachunku znajduje ono jednak swoje uzasadnienie tak w jakości postępowania, jak i z punktu widzenia konsekwencji prawnych ewentualnego stwierdzenia choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego czy też innych zaburzeń natury psychicznej. Po drugie, czas, jaki jest potrzebny do sporządzenia opinii przez biegłych we wskazanych sprawach, chociaż wpływa obiektywnie na wydłużenie trwania postępowania, to w obliczu kiedy jej opracowanie jawi się jako niezbędne i wymaga niekiedy dodatkowego czasu, czyni niezasadnym ewentualne wniesienie skargi na przewlekłość postępowania. Po trzecie, upływ maksymalnego czasu trwania przerwy w rozprawie może okazać się niewystarczający do tego, aby sporządzić fachową opinię przez biegłych, co sprawia, iż przerwa doznaje swoistego przeobrażenia w odroczenie, a co za tym idzie, równa się z koniecznością przeprowadzenia postępowania od początku. Nie jest to jednak jedyna konsekwencja, z jaką mamy do czynienia na gruncie rozpatrywanej problematyki, albowiem „przeobrażenie” przerwy w odroczenie rozprawy generuje również skutek w postaci niemożności wykorzystania sporządzanej opinii przez biegłych w kolejnym (toczącym się od początku) postępowaniu.

Autorka żywi nadzieje, iż oddany w ręce czytelnika artykuł będzie stanowił asumpt do ponownego rozpatrzenia niniejszej problematyki przez pryzmat poruszonych w artykule zagadnień.

Słowa kluczowe: zasada szybkości, statystyka, przerwa, odroczenie, rozprawa główna, opinia biegłych, choroba psychiczna, upośledzenie umysłowe

Abstract

The objective of this article concerns an attempt to discuss and analyse efficiency of penal proceedings in the context of the discontinuance and postponement of the main court session due to mental disorder or mental disability of the defendant. The main part of the text comprises a review of previous research in the doctrine and judicature concerning efficiency of penal court proceedings, including the latest developments. It is enriched with exploration of statistics of the Ministry of Justice regarding the number of complaints against excessive duration of penal proceedings in the years 2012–2016, the most common causes of such complaints, and observations on the evolution of average duration of penal proceedings over the years 2011–2018. The analysis allowed for development of theoretical and practical conclusions. Firstly, it should be noted, that despite efforts to improve efficiency of penal proceedings that have been taken for years, sometimes there are circumstances that simply require extended duration of the proceedings. Among these circumstances, one should list preparation of the necessary expert opinions in cases where there is at least a supposition of a mental disorder or mental disability of one of the parties to the proceedings. Frequently, issuing of such an opinion is preceded by observations and tests, which explains the extended duration of the procedure. Ultimately however, this is justified, in terms of quality of the proceeding, as well as possible consequences of confirmed mental illness, mental disability or another mental disorder. Secondly, though it does contribute to extending the duration of proceedings, the time required for preparation of expert opinions in the discussed cases makes possible complaints against extensive duration unreasonable, if such an expert opinion is necessary and requires additional time. Thirdly, the time of a recess in a trial may turn out to be insufficient to prepare an expert opinion, and consequently a recess may be transformed into adjournment, leading to a necessity to start the proceedings anew. However, this is not the only consequence of the discussed issue, as in the case of such “transformation” of a recess into an adjournment, it may be impossible to apply the expert’s opinion developed during the recess in the new proceedings.

The author hopes that the above article will encourage reconsideration of the discussed subject in the context of issues described in the article.

Key words: principle of efficient penal proceedings, statistics, recess, adjournment, main court session, expert opinions, mental disorder, mental disability

Punkt wyjścia w rozważaniach na temat przywołanego zagadnienia stanowią regulacje konstytucyjne odnoszące się do zasad działania sądów. Konstytucja RP wskazuje kilka naczelnych zasad stanowiących trzon struktury sądów oraz procedury ich funkcjonowania². W kontekście niniejszego wyodrębnić można zasady organizacji sądownictwa, praworządnego procesu, a także prawa jednostki związane z postępowaniem sądowym. Konstytucyjne prawa obywateli wpływają na zakres działania sądów i procedurę sądową³. Jednym z owych praw obywatelskich jest prawo do sądu wyrażone przez ustawodawcę w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, na podstawie którego każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd⁴. W świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wskazać należy, iż na treść prawa do sądu składa się w szczególności prawo dostępu do sądu, prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności oraz prawo do wyroku sądowego, które pozostaje w ścisłym związku z gwarancją zawartą w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, tj. rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, co oznacza merytoryczne i definitywne jej rozstrzygnięcie przez sąd w rozsądnym terminie⁵.

Konstytucyjne prawo do tzw. załatwienia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki zostało implementowane na grunt regulacji karnoprosesowej⁶ przez

² L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, Wydawnictwo LIBER, s. 349.

³ *Ibidem*, s. 351.

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483).

⁵ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 marca 1999 r., SK 19/98; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 kwietnia 2001 r., SK 10/00; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 czerwca 2002 r., SK 5/02; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 maja 2006 roku, SK 32/05. Zob. także: wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 15 listopada 2018 roku, 22579/13; wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 6 grudnia 2018 roku, 47395/09 i 11109/09 oraz wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 14 lutego 2019 roku, 45580/16.

⁶ W tym miejscu warto zwrócić uwagę na refleksję Ewy Bieńkowskiej w kontekście treści uzasadnienia rządowego projektu nowego Kodeksu postępowania karnego z 1997 roku, w którym wskazywano, iż podstawą wprowadzenia owego celu postępowania karnego był gwałtowny wzrost przestępczości, a co za tym idzie, szybki przyrost spraw karnych i towarzysząca temu zapaść polskiego wymiaru sprawiedliwości spowodowana brakami kadrowymi. Zdaniem autorki, owa treść uzasadnienia – przynajmniej po części – nie była wynikiem racji o charakterze merytorycznym, a jedynie przejawem dążenia do „wydobycia z zapaści” polskiego wymiaru sprawiedliwości. Z uwagi na niniejszy stan rzeczy, wyrażała obawy

ustanowienie jednego z celów postępowania karnego, tj. rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie, o czym stanowi art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k.⁷.

W literaturze funkcjonuje przekonanie, w świetle którego istnienie zasad szybkości procesu karnego i koncentracji materiału dowodowego (wzajemnych relacji między nimi) oraz ich zakres przedmiotowy są nieoczywiste⁸. Owa nieoczywistość co do istnienia wskazanych zasad, ich zakresu przedmiotowego oraz wzajemnych relacji sprawia, iż w doktrynie różnie podchodzi się do zagadnień z nimi związanych⁹. Z uwagi na powyższe, warto w tym miejscu przytoczyć kilka stanowisk wybitnych przedstawicieli doktryny. I tak, K. Marszał wskazywał, iż proces winien stanowić zwarty ciąg czynności bez zbędnej zwłoki, skupiający środki dowodowe wokół przedmiotu procesu¹⁰. Co istotne, powyższa dyrektywa wypływa z zasady koncentracji materiału dowodowego, albowiem autor nie wyróżnia zasady szybkości procesu karnego. Podobnie W. Daszkiewicz, który wyróżniał jedynie zasadę koncentracji materiału procesowego, czyniąc z rozpoznania spraw bez nieuzasadnionej zwłoki wymaganie skorelowane z ową zasadą¹¹. Z odmiennym poglądem w powyższym zakresie możemy się spotkać w rozważaniach M. Cieślaka, który dokonał rozgraniczenia zasady szybkości i koncentracji procesu¹². Autor wskazywał, iż zgodnie z zasadą szybkości procesowej, proces karny winien przebiegać szybko i trwać możliwie najkrócej¹³. Uzasadnienia owej zasady upatrywał w kilku elementach. Po pierwsze wskazywał, iż skuteczność reakcji karnej uzależniona jest w dużej mierze od jej szybkości. Po drugie szybki bieg

dotyczące ochrony interesów pokrzywdzonego w polskim procesie karnym w konfrontacji z „przyspieszeniem wymiaru sprawiedliwości”. Zob. E. Bieńkowska, *Szybkość postępowania karnego i ochrona interesów pokrzywdzonego: zasady do pogodzenia czy nie? Refleksje na tle nowej kodyfikacji karnej*, w: *Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza*, red. T. Nowak, Poznań 1999, s. 125–126.

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2020, poz. 30 t.j. – zwana dalej k.p.k.).

⁸ D. Szumiło-Kulczycka, *Zasada sprawności (szybkości) i zasada koncentracji materiału dowodowego*, w: *System prawa karnego procesowego*, tom III, cz. 2, red. nauk. P. Wiliński, Warszawa 2014, Wydawnictwo LexisNexis, s. 943.

⁹ *Ibidem*, s. 944.

¹⁰ K. Marszał, *Proces karny*, Katowice 1998, Wydawnictwo Volumen, s. 65.

¹¹ W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, tom I, Poznań 1999, Wydawnictwo Branta, s. 118.

¹² M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, Wydawnictwo PWN, s. 340–343.

¹³ *Ibidem*, s. 340.

procesu, a tym samym jego krótkotrwałość wymagane są ze względu na gwarancje procesowe uczestniczących w sprawie osób. Po trzecie, autor zwrócił uwagę na kwestię ekonomiki procesowej, wskazując iż szybki proces jest z reguły tańszy. Wreszcie szybkość procesu umożliwia realizację zasady bezpośredniości, gdyż zapobiega dystansowi czasowemu między popełnieniem czynu a percepcją dowodu przez organ rozstrzygający oraz między przeprowadzeniem dowodu a wydaniem decyzji¹⁴. Podobnego rozgraniczenia na zasadę ciągłości rozprawy, koncentracji materiału dowodowego oraz szybkości postępowania dokonał R. Kmieciak¹⁵. Zasadę ciągłości rozprawy i koncentracji materiału dowodowego autor definiował jako normę, w świetle której z chwilą rozpoczęcia rozprawy głównej, sąd powinien skoncentrować wszystkie czynności procesowe w taki sposób, aby bez zbędnej zwłoki na pierwszej rozprawie głównej wydać wyrok rozstrzygający co do przedmiotu procesu¹⁶.

Współcześnie w literaturze karnoprosesowej, w kontekście zasady szybkości postępowania, często akcentowane są problemy z jego przewlekłością, a podejmowane próby zapobieżenia owej przewlekłości¹⁷ nie przynoszą zamierzonego rezultatu¹⁸. Korzystając z prowadzonych przez Ministerstwo

¹⁴ *Ibidem*, s. 340–341.

¹⁵ R. Kmieciak, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Kraków–Lublin 1999, s. 104 i 117.

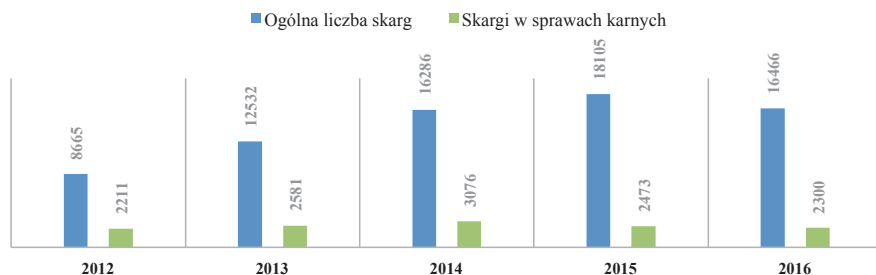
¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Celem zapobieżenia przewlekłości postępowań przed sądami, Europejski Trybunał Praw Człowieka zasugerował, aby Polski ustawodawca przekazał w ręce uczestników postępowań sądowych instrument prawny umożliwiający sprawną reakcję w sytuacji wystąpienia przewlekłości. Takim instrumentem stała się skarga uregulowana w ustawie z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. nr 179, poz. 1843), która następnie została zmieniona Ustawą z dnia 20 lutego 2009 r. o zmianie ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. nr 61, poz. 498), a następnie poddawana kolejnym nowelizacjom (Dz.U. 2016, poz. 1259 oraz Dz.U. 2018, poz. 75). Warto w tym miejscu wskazać, iż w dniu 3 lipca 2019 roku Trybunał Konstytucyjny orzekł, iż art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. 2018, poz. 75) w zakresie, w jakim nie dotyczy postępowania o nadanie klauzuli wykonalności orzeczeniu wydanemu w sprawie prowadzonej w trybie ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2018, poz. 1360 ze zm.), jest niezgodny z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2019, poz. 1349).

¹⁸ K. Zgryzek, *Zasada szybkości postępowania karnego*, w: *Proces karny*, red. nauk. J. Zagrodnik, Warszawa 2019, Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 132. Zob. również: T. Grzegorzczak,

Sprawiedliwości analiz statystycznych w latach 2012–2016, w kontekście skarg na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie, sytuacja kształtuje się następująco¹⁹.

Wykres 1. Liczba skarg na przewlekłość postępowania z wyodrębnieniem skarg w sprawach karnych w latach 2012–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości zaczerpniętej ze strony internetowej: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/>, dostęp: 12.12.2019.

W świetle prezentowanych danych statystycznych wskazać należy, że w latach 2012–2015 odnotowano sukcesywny wzrost wpływu ogólnej liczby skarg na przewlekłość postępowań, ze spadkiem w roku 2016 (dokładnie o 1639 spraw w stosunku do roku 2015). Warto zaznaczyć, iż największy odsetek wszystkich skarg wpływa w sprawach cywilnych. Na drugim miejscu klasyfikują się sprawy karne (niniejszy stan rzeczy wynika w dużej mierze z tego, iż ogólnie przed sądami powszechnymi toczy się więcej spraw cywilnych niżeli karnych). W odniesieniu do spraw karnych, zauważyć należy, iż w latach 2012–2014 odnotowywano systematyczny wzrost ilości skarg na przewlekłość postępowań, przy czym od 2015 roku utrzymuje się tendencja spadkowa (jednocześnie zaznaczyć trzeba, iż tendencja spadkowa towarzyszy również od 2014 roku ogólnej liczbie spraw karnych zawisłych przed sądami karnymi).

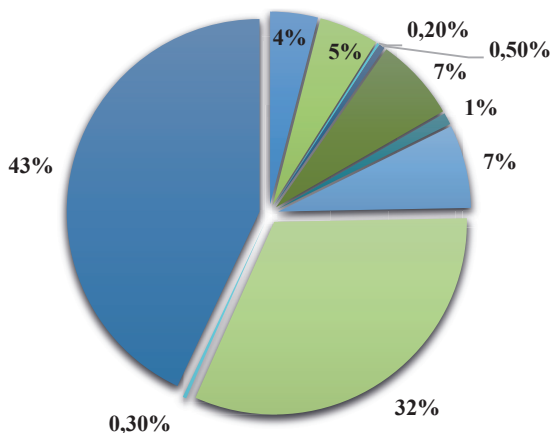
W kontekście przedmiotu niniejszych rozważań, istotne znaczenie wydaje się mieć również analiza wpływu spraw dotyczących skargi na przewlekłość

J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, Wydawnictwo LexisNexis, s. 172 i n.; J. Skorupka, *Proces karny*, Warszawa 2017, Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 162 i n.

¹⁹ Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie na tle ewidencji spraw w sądach powszechnych w latach 2012–2016, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/>, dostęp: 12.12.2019.

postępowań (w sprawach karnych łącznie w postępowaniu przygotowawczym i jurysdykcyjnym) pod kątem przyczyn oraz pionów orzecniczych w SA i SO w 2016 roku²⁰.

Wykres 2. Najczęstsze przyczyny skarg na przewlekłość postępowań

- Zbyt odległe wyznaczenie terminu pierwszej rozprawy (4%)
- Długość przerwy/odroczenia między rozprawami (5%)
- Zwłoka wykonania opinii przez biegłych/zasięganie przez sądy kolejnych opinii (0,20%)
- Nadużywanie zawieszania postępowania (0,50%)
- Przewlekłość trwania tzw. czynności wstępnych (7%)
- Przewlekłość postępowania międzyinstancyjnego (1%)
- Przewlekłość postępowania wykonawczego (7%)
- Bezczynność w podejmowaniu czynności procesowych (32%)
- Nieterminowość sporządzania uzasadnień (0,30%)
- Inne przyczyny (43%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości zaczerpniętej ze strony internetowej: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/>, dostęp: 12.12.2019.

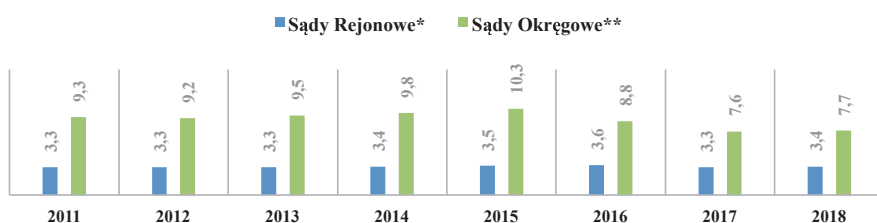
W 2016 roku (jedyna dostępna statystyka w tym zakresie) najczęstszą, ściśle określoną, przyczyną skarg na przewlekłość postępowania w sprawach karnych była beczynność w podejmowaniu czynności procesowych (tj. 739 skarg na 2 300). Najwyższy odsetek skarg motywowanych było „innymi przyczynami”, jednakże z analizy statystycznej opracowanej

²⁰ *Ibidem*.

i udostępnionej przez Ministerstwo Sprawiedliwości nie wynika wprost, co składa się na owe „inne przyczyny”. Długość przerwy bądź odroczenia między rozprawami stanowiła przyczynę 5% skarg (tj. 114 na 2 300), natomiast zwłoka wykonania opinii przez biegłych albo zasięgnięcie przez sądy kolejnych opinii stanowiły podstawę skarg na przewlekłość w 0,2% ich ogółu (tj. 5 na 2 300)²¹.

Na kanwie powyższych rozważań, konieczne wydaje się także przywołanie i przeanalizowanie średniego czasu trwania postępowań pierwszoinstancyjnych w sprawach karnych. Na podstawie opracowań wieloletnich Ministerstwa Sprawiedliwości, średni czas trwania postępowań²² pierwszoinstancyjnych liczony w miesiącach w latach 2011–2018 kształtuje się w następujący sposób²³.

Wykres 3. Średni czas postępowań w sprawach karnych w latach

* sprawy procesowe, nadzór nad postępowaniem przygotowawczym oraz sprawy wykroczeniowe

** sprawy procesowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości zaczerpniętej ze strony internetowej: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>, dostęp: 12.12.2019.

Na tle powyższego zestawienia wskazać należy, iż w kontekście postępowań pierwszoinstancyjnych toczących się w sprawach karnych przed sądami rejonowymi w latach 2011–2013 średni czas ich trwania wynosił nieco ponad 3 miesiące (3,3 mies.). W kolejnych latach (tj. 2014–2016)

²¹ *Ibidem*.

²² Średni czas trwania postępowania obliczony jako średnia ważona na podstawie poszczególnych przedziałów czasowych.

²³ Średni czas trwania postępowań sądowych wybranych kategorii spraw I Instancji (łącznie z czasem trwania mediacji), <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>, dostęp: 12.12.2019.

odnotowywano sukcesywny wzrost czasookresu trwania toczących się spraw karnych zawisłych przed sądami rejonowymi (kolejno 3,4 mies., 3,5 mies., 3,6 mies.). W 2017 roku nastąpił nieznaczny spadek (do 3,3 mies.), natomiast w 2018 roku ponownie odnotowano wzrost (do 3,4 mies.). Zaznaczyć przy tym trzeba, iż na uśredniony czas trwania postępowania karnego przed sądami rejonowymi, w świetle prezentowanej statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości, składa się średni czas trwania spraw karnych procesowych (jako takich), spraw dotyczących nadzoru sądowego nad postępowaniem przygotowawczym oraz spraw wykroczeniowych. Z kolei w odniesieniu do czasu trwania spraw karnych toczących się w I Instancji przed sądami okręgowymi, w 2012 roku odnotowano spadek w stosunku do roku poprzedniego (o 0,1 mies.), w latach 2013–2015 utrzymywała się tendencja wzrostowa (kolejno 9,5 mies., 9,8 mies. i 10,3 mies.). W kolejnych latach nastąpił ponowny spadek blisko o 3 miesiące, przy czym w 2018 roku, podobnie jak w sprawach zawisłych przed sądami rejonowymi, tak również i przed sądami okręgowymi zarejestrowano nieznaczny wzrost czasu trwania owych spraw (o 0,1 mies.)²⁴.

Na sprawność (szybkość) postępowania karnego niewątpliwie wpływają instytucje przerwy i odroczenia rozprawy głównej. Już sam fakt zarządzenia przez przewodniczącego przerwy w rozprawie bądź wydanie przez sąd postanowienia o jej odroczeniu, obiektywnie sprawiają, że czas trwania postępowania karnego ulega wydłużeniu. Sytuacji, w których ustawodawca przewidział możliwość zarządzenia przerwy lub odroczenia rozprawy głównej jest wiele, niemniej tematyka czynionych rozważań wymaga dokonania swoistego zawężenia pola analizy do sytuacji, w któ-

²⁴ K. Zgryzek stoi na stanowisku, iż problem przewlekłości postępowania karnego zasługuje na nowe uregulowanie. Trzon nowej regulacji winien zasadzać się na podziale spraw na procesowe, sporne, w sytuacji, kiedy oskarżony nie przyznaje się do winy (w takiej sytuacji miałby zastosowanie tradycyjny schemat procesu) oraz na sprawy, w których oskarżony przyznaje się do winy (wówczas postępowanie winno być szybkie, odformalizowane na każdym jego etapie). Postępowanie przygotowawcze poświęcone byłoby jedynie utrwaleniu dowodów niezbędnych do skazania oskarżonego w przypadku odwołania przyznania się do winy. Dodatkowo akt oskarżenia miałby charakteryzować się uproszczoną, skróconą formą, natomiast sprawy podlegałyby rozpoznaniu na jawnym posiedzeniu sądu bez przeprowadzania postępowania dowodowego. W postępowaniu procesowym, w razie gdy przyznanie się oskarżonego do winy nie będzie budziło wątpliwości, autor proponuje możliwość zaprzestania postępowania dowodowego i przejście do głosów stron oraz wyrokowania. Zob. K. Marszał, J. Zagrodnik, *Proces karny*, Warszawa 2017, Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 130; J. Zagrodnik, *Proces karny*, Warszawa 2019, Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 133.

rych po stronie biernej występuje osoba dotknięta chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym albo zachodzi takie przypuszczenie.

W świetle dotychczasowego brzmienia treści art. 401 k.p.k. przewodniczący mógł przerwać rozprawę główną w celu przygotowania przez strony wniosków dowodowych lub sprowadzenia dowodu albo dla wypoczynku lub z innej ważnej przyczyny, a każdorazowa przerwa w rozprawie mogła trwać nie dłużej niż 35 dni. Rozprawa przerwana prowadzona jest po przerwie w dalszym ciągu, natomiast od początku tylko w sytuacji, kiedy skład sądu uległ zmianie albo sąd uzna to za konieczne. Aktualnie nowelizacja z dnia 19 lipca 2019 roku²⁵, która weszła w życie 5 października 2019 roku, dodatkowo wydłużyła każdorazowy czas trwania przerwy do 42 dni. Według uzasadnienia rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego²⁶, regulacja określająca czas trwania przerwy w rozprawie na 35 dni, po upływie którego z zasady rozprawę należało prowadzić od początku, prowadziła do utrudniania postępowań w wielu sprawach, szczególnie obszernych i skomplikowanych. Niemożność koncentracji terminów, wynikająca z coraz większej ilości obowiązków referentów prowadziła do sytuacji, w której rozprawy były w zasadzie odraczane, co przekładało się na zwiększenie zakresu obowiązków związanych z obsługą spraw, głównie w kwestii obrotu korespondencji²⁷.

²⁵ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694).

²⁶ Uzasadnienie rządowego projektu Ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk 3251, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3251>, dostęp: 15.01.2019.

²⁷ W ocenie K. Wytrykowskiego nowelizacja niepotrzebnie podnosi wtórną kwestię czasu trwania przerwy, pomijając zagadnienie zasadności zróżnicowania procesowych instytucji przerwy i odroczenia rozprawy. Zdaniem sędziego, z uwagi na funkcjonowanie obu instytucji w praktyce oraz pragmatyzm procesu karnego, należałoby dokonać unifikacji obu instytucji, zamiast w sposób sztuczny utrzymywać istniejący podział na przerwę i odroczenie, skoro opiera się on wyłącznie na długości trwania ich okresów. Według sędziego, wzorując się na instytucji funkcjonującej w procesie cywilnym, należałoby pokłonić się nad wprowadzeniem jednolitego odroczenia rozprawy. Zob. K. Wytrykowski, *Komentarz aktualizowany do art. 401 Kodeksu Postępowania Karnego*, w: *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, Wydawnictwo C.H. Beck, s. 1773 i n. W niniejszej kwestii, krytyczne stanowisko w stosunku do wydłużenia każdorazowego czasu trwania przerwy wyrazili również R. Ponikowski i J. Zagrodnik, wskazując wprost, iż należałoby raczej oczekiwać zmiany treści przepisu art. 401 § 2 k.p.k. w kierunku przeciwnym, tj. skrócenia maksymalnego czasu trwania przerwy. Tymczasem na gruncie dokonanej zmiany – zdaniem autorów – wielokrotne zarządzanie przerwą w danej sprawie przyczyni się do tego, iż sędzia zamiast sprawnie przystąpić do wyrokowania, zachowując w pamięci materiał spostrzeże-

Jak wiadomo, przerwanie rozprawy stanowi wyjątek od zasady ciągłości rozprawy²⁸. Pierwsza przyczyna przerwy związana jest z czynnościami dowodowymi stron, tj. umożliwia stronom przygotowanie wniosków dowodowych, co służy zwiększeniu kontradyktoryjności rozprawy. Druga przyczyna przerwania rozprawy związana jest z koniecznością sprowadzenia dowodu, a zatem także związana jest z czynnościami dowodowymi. Kolejna odnosi się do potrzeby wypoczynku tak członków składu orzekającego, jak i stron i ich przedstawicieli procesowych oraz innych uczestników postępowania. Poza powyższymi przyczynami przerwania rozprawy, ustawodawca zawarł również ogólną wskazówkę odnośnie innych powodów przerwy, która umożliwia pewną swobodę w korzystaniu z tej instytucji²⁹. W sytuacji, kiedy zarządzona przerwa okazałaby się niewystarczająca, wówczas w świetle treści przepisu art. 404 § 1 k.p.k., sąd może rozprawę odroczyć. Rozprawę odroczoną prowadzi się w nowym terminie od początku, a wyjątkowo sąd może prowadzić rozprawę odroczoną w dalszym ciągu, chyba że skład sądu uległ zmianie (§ 2)³⁰. Odroczenie rozprawy stanowi (obok przerwy) odstępstwo od koncentracji materiału dowodowego, a szczególnie od ciągłości rozprawy. Jest to sytuacja szczególna, albowiem trudno wyobrazić sobie, aby każda sprawa mogła być przeprowadzona w ciągu zwartym³¹. Toteż z uwagi na

niowy zgromadzony w toku postępowania dowodowego, będzie zmuszony dokonywać odtworzenia wrażeń i spostrzeżeń wynikających z bezpośredniego zetknięcia się z dowodami w oparciu o lekturę często licznych protokołów sporządzanych tak na etapie postępowania przygotowawczego, jak i jurysdykcyjnego. Zob. R. Ponikowski, J. Zagrodnik, *Komentarz aktualizowany do art. 401 Kodeksu Postępowania Karnego*, red. J. Skorupka, LEGALIS.

²⁸ R.A. Stefański, *Komentarz do art. 401 Kodeksu Postępowania Karnego*, w: *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, t. 2, red. Z. Gostyński, Warszawa 2004, Wydawnictwo Dom Wydawniczy ABC, s. 770.

²⁹ D. Świecki, *Komentarz do art. 401 Kodeksu Postępowania Karnego*, w: *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Świecki, Warszawa 2015, Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 1395–1396.

³⁰ Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 4 marca 2010 roku w sprawie o sygn. V KK 225/09 wskazał, iż o wyjątkowej sytuacji, umożliwiającej przeprowadzenie odroczonej rozprawy w dalszym ciągu, można mówić zarówno wówczas, gdy okres odroczenia w niewielkim stopniu przekracza termin przerwy, jak i wtedy, gdy okres beczynności sądu jest znacznie dłuższy, ale najistotniejsze dowody dla rozstrzygnięcia sprawy, co do których strony mogą się swobodnie wypowiedzieć, są przeprowadzone już po odroczeniu, LEX nr 575285. Zob. również Uchwałę Sądu Najwyższego z 14 stycznia 1971 roku w sprawie o sygn. VI KZP 45/70.

³¹ T. Nowak, *Prawo karne procesowe*, red. T. Nowak, S. Stachowiak, Bydgoszcz 2000, Wydawnictwo Oficyna Wydawnicza Branta, s. 121.

niniejsze, zarządzenie przerwy przez przewodniczącego lub odroczenie jej przez sąd są dopuszczalne, niemniej powinny być uzasadnione szczególnymi okolicznościami lub potrzebą³². W świetle obowiązujących przepisów, jedyną realną przeszkodą w prowadzeniu rozprawy w ciągu dalszym (po przerwie lub odroczeniu rozprawy) jest zmiana składu sądu³³, na co należy spojrzeć przez pryzmat zasady bezpośredniości³⁴. Z kolei ten aspekt wspomnianej zasady, określany jest jako zasada niezmienności ciała orzekającego w składzie³⁵. Obowiązujące przepisy nie określają czasu trwania odroczenia³⁶.

Mając na uwadze przedmiot niniejszych rozważań, których zakres określa temat, dotychczas dokonana analiza z punktu widzenia poruszonej problematyki jest niezwykle okrojona (przedstawiona we wręcz telegraficznym skrócie), niemniej z perspektywy przedmiotowego artykułu stosunkowo dość rozbudowana i na pierwszy rzut oka wieloaspektowa. U podstaw intencji autorki co do kształtu niniejszej pracy legła chęć wprowadzenia czytelnika w poruszone zagadnienie z jednoczesnym zwróceniem uwagi na wielość aspektów, których ono dotyczy, przy uwzględnieniu nieustannych zmian, które zachodzą w drodze podejmowanych przez ustawodawcę nowelizacji. Czas jednak przystąpić do *meritum*.

Na sprawność postępowania karnego z ewentualnym udziałem umownie nazwanego „czynnika chorobotwórczego” może wpłynąć konieczność zasięgnięcia opinii psychiatrycznej, połączonej z obserwacją w zakładzie leczniczym. Otóż często w toku trwającego procesu karnego, przeniesienie go w stan (umownie nazwijmy) czasowego spoczynku, podyktowane jest koniecznością, czy wręcz obowiązkiem narzuconym przez ustawo-

³² H. Paluszkiwicz, *Postępowanie karne*, red. K. Dudka, H. Paluszkiwicz, Warszawa 2017, Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 506.

³³ S. Waltoś i P. Hofmański zwracają uwagę, iż w praktyce najczęstszą przyczyną zmiany składu jest niespodziewana nieobecność ławnika lub choroba przewodniczącego składu orzekającego. Chociaż przeprowadzenie rozprawy od początku daje szansę nowemu członkowi składu orzekającego bezpośredniego zapoznania się ze zgromadzonym materiałem dowodowym, to jednocześnie przyczynia się do istotnych opóźnień procesu, generuje dodatkowe koszty oraz absorbuje znacznie więcej czasu uczestnikom procesu. Zob. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny*, Warszawa 2016, Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 538.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, Wydawnictwo PWN, s. 240.

³⁶ K. Zgryzek, *Proces karny*, s. 621.

dawcę³⁷, zasięgnięcia opinii biegłego albo biegłych³⁸. W sytuacji, gdy na podstawie okoliczności danej sprawy, organ procesowy (sąd w postępowaniu jurysdykcyjnym, a prokurator w przygotowawczym) poweźmie wątpliwości³⁹ co do stanu zdrowia psychicznego oskarżonego, wówczas powołuje co najmniej dwóch biegłych lekarzy psychiatrów, w celu wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego⁴⁰. Powołanie biegłych lekarzy psychiatrów winno nastąpić zarówno w sytuacji, gdy zachodzi wątpliwość co do poczytalności oskarżonego w chwili popełnienia przestępstwa, jak i wówczas, gdy rozpoznają oni u oskarżonego chorobę psychiczną, na którą zapadł po dokonaniu przestępstwa i wypowiadają się w kwestii możliwości świadomego uczestnictwa przez oskarżonego

³⁷ Organ procesowy nie może samodzielnie, bez korzystania z opinii biegłego, dokonać ustaleń co do okoliczności, których stwierdzenie wymaga wiadomości specjalnych. Zatem jeżeli nawet sąd znajduje się w posiadaniu wiadomości specjalnych, to i tak, zgodnie z brzmieniem art. 193 § 1 k.p.k. powinien zasięgnąć opinii biegłego, gdyż nie może występować w podwójnej roli, tj. organu procesowego i źródła dowodowego. Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 1988 roku w sprawie o sygn. IV KR 281/87, LEX nr 20313.

³⁸ Dzieje się tak w sytuacji, gdy stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych (art. 193 k.p.k.). R. Kmiecik wskazywał, iż do „wiadomości specjalnych” nie należy wiedza elementarna, którą powinien posiadać każdy rozsądny człowiek – prokurator, sędzia czy ławnik. Zob. R. Kmiecik, *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, Kraków 2005, Wydawnictwo Zakamycze, s. 184. Oprócz tego Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 15 kwietnia 1976 roku w sprawie o sygn. II KR 48/76 (LEX nr 19186) wskazał, iż wiadomości specjalne to takie, które wykraczają poza normalną powszechną wiedzę człowieka wykształconego, o odpowiednim doświadczeniu życiowym.

³⁹ Wątpliwości co do poczytalności oskarżonego muszą być uzasadnione. Winny one wynikać z przesłanek o charakterze obiektywnym, a zatem muszą być oparte na konkretnych dowodach lub wynikać z ich oceny. Jednocześnie każda informacja mająca znaczenie dla oceny powinna być dokładnie rozważona, bez względu na inicjatywę stron w tym zakresie. Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1997 roku w sprawie o sygn. III KKN 335/97 (LEX nr 33277).

⁴⁰ Zob. art. 202 § 1 k.p.k. Co więcej, opinia biegłych powinna zawierać stwierdzenia dotyczące zarówno poczytalności oskarżonego w chwili popełnienia zarzucanego czynu, jak i jego aktualnego stanu zdrowia psychicznego, a zwłaszcza wskazanie, czy stan ten pozwala oskarżonemu na udział w postępowaniu i na prowadzenie obrony w sposób samodzielny i rozsądny, a w razie potrzeby także stwierdzenia co do okoliczności wymienionych w art. 93b ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2019, poz. 1950 t.j.) – zwanej dalej k.k., tj. w kwestii orzeczenia bądź uchylenia środka zabezpieczającego (§ 5). Wprowadzenie tej treści do § 5 art. 202 k.p.k. stanowi rezultat zmian, które zostały wprowadzone w art. 79 § 1 i 4 k.p.k. Szerzej zob. K.T. Boratyńska, *Komentarz aktualizowany do art. 202 Kodeksu postępowania karnego*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Wydawnictwo C.H. Beck, LEGALIS.

w postępowaniu przed sądem i osobistej realizacji gwarancji prawa do obrony⁴¹. Rozważając kwestię poczytalności/niepoczytalności oskarżonego, wskazać należy, iż specjalistycznej analizie poddawane są dwa aspekty⁴². Pierwszy, dotyczący przyczyn niepoczytalności i drugi, następstw zakłócenia czynności psychicznych⁴³. Źródłem niepoczytalności może być choroba psychiczna, upośledzenie umysłowe bądź inne zakłócenie czynności psychicznych i chociaż ustalenia w powyższym zakresie zdają się pozostawać w zakresie przedmiotowym psychiatrii, to wskazać należy, iż upośledzenie umysłowe chorobą psychiczną nie jest. To sprawia, iż obok biegłych z zakresu psychiatrii, swój udział w wydaniu potrzebnej opinii powinien mieć (i najczęściej ma) również psycholog czyniący ustalenia z wykorzystaniem metod z zakresu psychologii. Podobnie w przypadku innych zakłóceń psychicznych, które nie mają podłoża patologii psychiatrycznej⁴⁴. Podkreślić należy, iż ani sąd, ani prokurator nie są uprawnieni do narzucania biegłym sposobu przeprowadzenia badań, albowiem wchodzi to w zakres wiadomości specjalnych⁴⁵. Może zdarzyć się sytuacja, w której zajdzie konieczność poddania oskarżonego obserwacji w zakładzie leczniczym. Kwestia ta uregulowana została przez ustawodawcę w art. 203 k.p.k. W razie zgłoszenia przez biegłych takiej konieczności, badanie stanu zdrowia psychicznego oskarżonego może być połączone z obserwacją w zakładzie leczniczym, niemniej tyl-

⁴¹ Zob. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2001 roku w sprawie o sygn. III KKN 109/99 (LEX nr 51578) oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 1983 roku w sprawie o sygn. Rw 1222/82 (LEX nr 19851).

⁴² L. Paprzycki, *System prawa karnego*, tom VII, Warszawa 2015, Wydawnictwo C.H. Beck, LEGALIS.

⁴³ Przepisem, który definiuje niepoczytalność jest art. 31 § 1 k.k., zgodnie z którym nie popełnia przestępstwa, kto z powodu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych, nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem. Za Ł. Pohlem należy przyjąć, iż taki kształt przedmiotowej definicji wskazuje, iż mamy do czynienia z tzw. definicją o charakterze mieszanym. Próba określenia przyczyn niepoczytalności nawiązuje do terminologii funkcjonującej w psychiatrii, natomiast określenie ich konsekwencji do pojęć stosowanych w psychologii. Z tego też względu, przywołana definicja niepoczytalności, która przyjmowana jest w polskim prawie karnym, określana jest mianem definicji psychiatryczno-psychologicznej (lub biologiczno-psychologicznej). Szerzej na ten temat zob. Ł. Pohl, *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2019, Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 279 i n.

⁴⁴ L. Paprzycki, *System...*, LEGALIS.

⁴⁵ D. Gruszecka, *Komentarz aktualizowany do art. 202 Kodeksu postępowania karnego*, w: *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, LEGALIS.

ko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo. W praktyce biegli zgłaszają taką konieczność wówczas, gdy nie są w stanie podczas jednorazowego badania sądowno-psychiatrycznego wypowiedzieć się jednoznacznie na temat istnienia zaburzeń psychicznych *tempore criminis*. Zaprezentowany podczas jednorazowego badania stan psychiczny oskarżonego oraz przeprowadzony wywiad mogą okazać się niewystarczające do oceny stanu zdrowia psychicznego w przeszłości (w czasie popełnienia przestępstwa). W związku z czym, dla dokonania pełniejszej oceny biegli wyrażają konieczność przeprowadzenia szpitalnej obserwacji sądowno-psychiatrycznej, która pozwala ocenić stan psychiczny w dłuższym czasie niż badanie jednorazowe, a ponadto umożliwi przeprowadzenie wnikliwej diagnostyki psychologicznej osobowości oskarżonego, występowania zaburzeń myślenia, zmian organicznych w ośrodkowym układzie nerwowym, a nawet psychologicznych mechanizmów uzależnienia od substancji psychoaktywnych, które wymagają dłuższej obserwacji spontanicznego funkcjonowania⁴⁶. Czas trwania badania w zakładzie leczniczym nie powinien być dłuższy niż 4 tygodnie, jednakże na wniosek biegłych psychiatrów, sąd może przedłużyć ten termin na dalszy czas określony, niezbędny do wydania opinii, jednak nie może on przekroczyć 8 tygodni⁴⁷. W postępowaniu jurysdykcyjnym, na czas obserwacji oskarżonego i sporządzania opinii przez biegłych, a więc w kwestii kluczowego dla procesu rozstrzygnięcia dotyczącego stanu zdrowia psychicznego oskarżonego, konieczne było dotychczas przeniesienie go w stan czasowego spoczynku, za sprawą zarządzenia przez przewodniczącego przerwy w rozprawie bądź wydania postanowienia przez sąd o jej odroczeniu, w zależności od czasu potrzebnego do sporządzenia niezbędnej opinii. W kontekście opracowywania samej opinii przez biegłego lub biegłych, w świetle dotychczasowego brzmienia treści art. 198 § 1 k.p.k., w miarę potrzeby biegłemu udostępniane były akta sprawy w zakresie niezbędnym do wydania opinii. Aktualnie za sprawą wcześniej już wspomnianej, dość obszernej, nowe-

⁴⁶ Fragment wniosków końcowych opinii sądowno-psychiatrycznej (znajdującej się w zaszobach autorki) uzyskanej w drodze analizy aktowej przeprowadzonej w Sądzie Okręgowym w Szczecinie w sprawie o sygn. III K 106/11.

⁴⁷ Zob. art. 203 § 3 k.p.k. Na marginesie warto wskazać, iż jest to termin prekluzyjny. Szerzej na ten temat: B. Janusz-Pohl, *Formalizacja i konwencjonalizacja jako instrumenty analizy czynności karnoprosesowych w prawie polskim*, Poznań 2017, Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 330 i n.

lizacji z dnia 19.07.2019 roku, przepis ten został zmieniony, tj. istotnie rozbudowany i wydaje się – doprecyzowany⁴⁸. Należałoby w tym miejscu ponownie odwołać się do uzasadnienia wskazanej już wcześniej nowelizacji z dnia 19 lipca 2019 roku, w świetle której ustawodawca w następujący sposób motywował konieczność dokonania zmiany treści przepisu art. 198 k.p.k. Po pierwsze, należało w ocenie ustawodawcy dokonać odróżnienia opinii biegłych od opinii instytucji naukowej lub specjalistycznej. Zabieg ten miał na celu umożliwienie zastosowania do osób sporządzających opinię z ramienia wspomnianych instytucji przepisów dotyczących wyłączenia biegłych. Ponadto, ustawodawca za celowe uznał przeciwdziałanie „błędnej praktyce udostępniania” biegłemu akt sprawy w każdym wypadku przed sporządzeniem opinii. Ustawodawca uznał, iż jest to zbędne i czasochłonne, a ponadto powoduje, że akta sprawy nie są w tym czasie dostępne dla stron i organu procesowego. I wreszcie, za kolejną negatywną konsekwencję przesyłania w każdym wypadku całości akt sprawy uznał sytuację, w której nowo powołany biegły zapoznaje się z treścią poprzedniej opinii i niejednokrotnie sugeruje się jej treścią, co w ocenie ustawodawcy zasługuje na krytyczną ocenę, gdyż godzi bezpośrednio w obiektywizm i bezstronność biegłego. *Novum* stanowi dodanie § 1a do art. 198 k.p.k., w świetle którego organ procesowy przekazując oryginały czy też kserokopie dokumentów pochodzących z akt sprawy na poczet sporządzanej opinii przez biegłego, obowiązany jest sporządzić notatkę urzędową z wykazem przekazywanych biegłemu dokumentów.

Tytułem podsumowania, próbując zebrać powyższą analizę w swoistą klamrę, konieczne jest sformułowanie pewnych refleksji, w kontekście wpływu instytucji przerwy i odroczenia rozprawy głównej na sprawność postępowania karnego z udziałem osób dotkniętych chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym. Wydaje się, że chociaż od lat czynione są starania wymierzone w kierunku zwiększania sprawności (szybkości) postępowania karnego, to jednak warto podkreślić, iż niekiedy występują takie okoliczności, które wprost wymagają stosownego upływu czasu. Dzieje się tak między innymi w sytuacji procesowo wrażliwej, kiedy w przypadku jednej ze stron postępowania pojawi się chociażby tylko przypuszczenie choroby psychicznej czy upośledzenia umysłowego (bądź dla konieczności ich wykluczenia). Potwierdzenie tego stanu rzeczy czy też jego zanegowanie wymaga wiedzy specjalistycznej, o którą organ pro-

⁴⁸ Zob. druk nr 3251.

cesowy musi zwrócić się do podmiotu kompetentnego. Owa wiedza specjalistyczna przybiera formę opinii sporządzanej przez biegłego/biegłych lub instytucję naukową bądź specjalistyczną. Często taka opinia poprzedzona jest obserwacjami i licznymi badaniami. Wydaje się, iż w takiej sytuacji zachodzi uzasadniona konieczność czasowego przerwania toku procesu (często na długie tygodnie), co jednak w ostatecznym rozrachunku znajduje swoje uzasadnienie tak w jakości toczącego się postępowania, jak również z punktu widzenia istotnych konsekwencji prawnych ewentualnego stwierdzenia choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego czy też innych zaburzeń natury psychicznej. W takim przypadku można pokusić się o stwierdzenie, iż stosowny wpływ czasu ma swoje przełożenie, czy też może mieć swoje przełożenie, na jakość (oczywiście przy spełnieniu szeregu innych wymagań, takich jak kompetencja powoływanych biegłych czy instytucji) trwającego postępowania karnego⁴⁹. Z tego też względu warto zaznaczyć, iż wpływ czasu, jaki jest potrzebny do sporządzenia opinii przez biegłych we wskazanych sprawach, chociaż wpływa obiektywnie na wydłużenie czasu trwania postępowania, to w obliczu kiedy jej opracowanie jawi się jako niezbędne i wymaga niekiedy dodatkowego czasu, czyni niezasadnym ewentualne wniesienie skargi na przewlekłość postępowania⁵⁰. Na ową przewlekłość wpływa często cały szereg innych „patologii” i to właśnie w tym kierunku winien zostać przesunięty środek ciężkości w celu ich niwelowania. Na tle czynionych rozważań należy zwrócić również uwagę na pewien problem natury praktycznej. Otóż niekiedy maksymalny czas trwania przerwy w rozprawie może okazać się niewystarczający do tego, aby sporządzić fachową opinię przez biegłych. W takiej sytuacji, przerwa doznaje przeobrażenia w odroczenie, a co za tym idzie, równa się z koniecznością przeprowadzenia postępowania od początku. Nie jest to jednak jedyna konsekwencja, z jaką mamy do czynienia na gruncie rozpatrywanej problematyki, albowiem „przeobrażenie” przerwy w odroczenie rozprawy generuje również skutek

⁴⁹ Należy mieć również na uwadze, iż choroba psychiczna czy upośledzenie umysłowe oskarżonego stanowi długotrwałą przeszkodę uniemożliwiającą prowadzenie postępowania karnego, czego skutkiem jest jego zawieszenie. Podobnie jak w przypadku odroczenia rozprawy głównej, tak w przypadku zawieszenia postępowania, ustawodawca nie wskazał maksymalnego czasu jego trwania.

⁵⁰ Co więcej, powyższe stanowisko zdaje się znajdować potwierdzenie w statystykach Ministerstwa Sprawiedliwości, bowiem, dla przypomnienia, zwłoka w sporządzaniu opinii przez biegłych stanowiła przyczynę skargi na przewlekłość postępowań zalewie w 0,2% wszystkich przypadków.

w postaci niemożności wykorzystania sporządzanej opinii przez biegłych w kolejnym (toczącym się od nowa) postępowaniu.

Wreszcie wskazać należy, iż nie bez znaczenia pozostaje krok ustawodawcy w kierunku usprawnienia postępowania karnego w postaci nowelizacji treści przepisu art. 198 k.p.k. Wydaje się, że owa zmiana będzie miała swoje pozytywne przełożenie na dalsze usprawnienie postępowania, gdyż przekazanie przez sąd tylko wybranych dokumentów (lub ich kserokopii) z akt sprawy na poczet sporządzenia opinii nie będzie tamowało biegu procesu i niwelowało sposobności podejmowania przez organ procesowych dalszych (możliwych do przeprowadzenia) czynności, bowiem mimo sporządzania opinii przez biegłych (lub instytucje) to organ procesowy będzie w dalszym ciągu w posiadaniu akt danej sprawy. Z głębokiej ostrożności podkreślić należy, iż na formułowanie jednoznacznych ocen dokonanych zmian jest jeszcze zbyt wcześnie, ponieważ dopiero upływ czasu i wzmożona praktyka za nim idąca zweryfikuje słuszność podejmowanych kroków.

Bibliografia

Literatura

Bieńkowska E., *Szybkość postępowania karnego i ochrona interesów pokrzywdzonego: zasady do pogodzenia czy nie? Refleksje na tle nowej kodyfikacji karnej*, w: *Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza*, red. T. Nowak, Poznań 1999, Wydawnictwo Printer.

Boratyńska K.T., *Komentarz aktualizowany do art. 202 Kodeksu postępowania karnego*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sako-wicz, Wydawnictwo C.H. Beck, LEGALIS.

Cieślak M., *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, Wydawnictwo PWN.

Daszkiewicz W., *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, tom I, Poznań 1999, Wydawnictwo Branta.

Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, Wydawnictwo LIBER.

Gruszecka D., *Komentarz aktualizowany do art. 202 Kodeksu postępowania karnego*, w: *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, LEGALIS.

Grzegorzczuk T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, Wydawnictwo LexisNexis.

Janusz-Pohl B., *Formalizacja i konwencjonalizacja jako instrumenty analizy czynności karnoprocesowych w prawie polskim*, Poznań 2017, Wydawnictwo Naukowe UAM.

Kmiecik R., *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, Kraków 2005, Wydawnictwo Zakamycze.

Kmiecik R., Skrętowicz E., *Proces karny. Część ogólna*, Kraków–Lublin 1999.

Marszał K., *Proces karny*, Katowice 1998, Wydawnictwo Volumen.

Marszał K., Zagrodnik J., *Proces karny*, Warszawa 2017, Wydawnictwo Wolters Kluwer.

Nowak T., Stachowiak S., *Prawo karne procesowe*, Bydgoszcz 2000, Wydawnictwo Oficyna Wydawnicza Branta.

Paluszkiewicz H., Dudka K., *Postępowanie karne*, Warszawa 2017, Wydawnictwo Wolters Kluwer.

Paprzycki L., *System prawa karnego*, tom VII, Warszawa 2015, Wydawnictwo C.H. Beck.

Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2019, Wydawnictwo Wolters Kluwer.

Ponikowski R., Zagrodnik J., *Komentarz aktualizowany do art. 401 Kodeksu Postępowania Karnego*, red. J. Skorupka, LEGALIS.

Skorupka J., *Proces karny*, Warszawa 2017, Wydawnictwo Wolters Kluwer.

Stefański R.A., *Komentarz do art. 401 Kodeksu Postępowania Karnego*, w: *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, t. 2, red. Z. Gostyński, Warszawa 2004, Wydawnictwo Dom Wydawniczy ABC.

Szumiło-Kulczycka D., *Zasada sprawności (szybkości) i zasada koncentracji materiału dowodowego*, w: *System prawa karnego procesowego*, tom III, cz. 2, red. nauk. P. Wiliński, Warszawa 2014, Wydawnictwo LexisNexis.

Świecki D., *Komentarz do art. 401 Kodeksu Postępowania Karnego*, w: *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Świecki, Warszawa 2015, Wydawnictwo Wolters Kluwer.

Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny*, Warszawa 2016, Wydawnictwo Wolters Kluwer.

Wytrykowski K., *Komentarz aktualizowany do art. 401 Kodeksu Postępowania Karnego*, w: *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, Wydawnictwo C.H. Beck.

Zagrodnik J., *Proces karny*, Warszawa 2019, Wydawnictwo Wolters Kluwer.

Zgryzek K., *Zasada szybkości postępowania karnego*, w: *Proces karny*, red. nauk. J. Zagrodnik, Warszawa 2019, Wydawnictwo Wolters Kluwer.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483).

Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. 2018, poz. 75).

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2019, poz. 1950 t.j.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2020, poz. 30 t.j.).

Orzecznictwo

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 1983 roku w sprawie o sygn. Rw 1222/82.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2001 roku w sprawie o sygn. III KKN 109/99.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 2010 roku w sprawie o sygn. V KK 225/09.

Uchwała Sądu Najwyższego z 14 stycznia 1971 roku w sprawie o sygn. VI KZP 45/70.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 14 lutego 2019 roku, 45580/16.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 15 listopada 2018 roku, 22579/13.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 6 grudnia 2018 roku, 47395/09.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 6 grudnia 2018 roku, 11109/09.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 1988 roku w sprawie o sygn. IV KR 281/87.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1997 roku w sprawie o sygn. III KKN 335/97.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 kwietnia 1976 roku w sprawie o sygn. II KR 48/76.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 czerwca 2002 roku, SK 5/02.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 marca 1999 roku, SK 19/98.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 kwietnia 2001 roku, SK 10/00.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 lipca 2019 roku w sprawie o sygn. akt: SK 14/18.

Wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 maja 2006 roku, SK 32/05.

Źródła internetowe

Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie na tle ewidencji spraw w sądach powszechnych w latach 2012–2016, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/>, dostęp: 12.12.2019.

Średni czas trwania postępowań sądowych wybranych kategorii spraw I Instancji (łącznie z czasem trwania mediacji), <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>, dostęp: 12.12.2019.

Uzasadnienie rządowego projektu Ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3251>, dostęp: 15.01.2019.